

Boeiende burgerschapslessen

Noorderpoort

roc van
twente

NATIONAAL REGIEORGAN
ONDERWIJS-ONDERZOEK

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

KOHNSTAMM
INSTITUUT

Inhoud

01

Inleiding:
Praktische tips en voorbeelden

02

Waar gaat burgerschap over in het mbo?
Kritische denkvaardigheid en vier dimensies

03

Hoe maak je daar interessante lessen over?
Motiverende praktijken

10

Wat vinden studenten belangrijk?

12

Goede voorbeelden van burgerschapslessen
Lessen(series), workshops & tips

18

Meer weten?
Colofon

1. Inleiding

Praktische tips en voorbeelden

Burgerschap is belangrijk, zeker ook voor mbo-studenten. Maar hoe krijg je je studenten geboeid?

Wat heb je nodig als docent om studenten te motiveren voor al die verschillende dimensies van burgerschap? In deze handreiking geven we tips en voorbeelden gebaseerd op theorie en praktijk. De

voorbeeldlessen zijn ontwikkeld door burgerschapsdocenten van vier ROC's, in samenwerking met onderzoekers van het Kohnstamm Instituut en de Universiteit van Amsterdam.

Burgerschap voor mbo-studenten

Het belang van goed burgerschapsonderwijs in het mbo wordt breed gedragen. De MBO-Raad heeft een burgerschapsagenda 2017-2021 opgesteld, enkele mbo-instellingen – waaronder ROC Noorderpoort en het ROC van Twente – hebben een practoraat Burgerschap ingericht en er is een Kennispunt Burgerschap MBO. Bij de start van het project ‘Burgerschap in het mbo’ [1] – waarvan deze brochure een van de opbrengsten is – was er echter nog weinig zicht op de concrete invulling van burgerschapsonderwijs in het mbo. Om die reden hebben onderzoekers, mbo-practoren en mbo-docenten van vier ROC's hun krachten gebundeld. Doel was vooral om het burgerschapsonderwijs in het mbo verder te brengen, met handelingsgerichte kennis voor docenten, voorbeelden van effectief en motiverend burgerschapsonderwijs, een verbinding met de beroepspraktijk en aandacht voor instrumenten voor formatieve toetsing die mbo-studenten inzicht geven in hun eigen ontwikkeling.

[1] Deze handreiking is een van de producten uit het NRO-project ‘Vernieuwende en beproefde methodieken en instrumenten voor burgerschapsonderwijs in het mbo: ontwerp en onderzoek’. In dit project ontwikkelden docententeams, werkzaam bij verschillende ROC's, motiverende burgerschapslessen.

2. Waar gaat burgerschap over in het mbo?

Mbo-opleidingen moeten hun studenten voorbereiden op hun loopbaan, maar ook op hun participatie in de maatschappij [1]. Daarvoor is het nodig dat zij kritische denkvaardigheden ontwikkelen én dat zij kennis en ervaring opdoen in verschillende dimensies van burgerschap.

[1] In het Examen- en kwalificatiebesluit bij de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB), sinds mei 2021, is beschreven aan welke generieke kwalificatie-eisen studenten moeten voldoen als het gaat om het thema loopbaan en burgerschap'. (bijlage 1, bij artikel 17a, lid 3). Zie Voor de complete beschrijving van de beoogde inhoud:
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0027963/2021-05-12#Bijlage1>

Kritische denkvaardigheden

- Informatie (-bronnen) op waarde schatten, en daarbij onderscheid maken tussen argumenten, beweringen, feiten en aannames
- Je kunnen verplaatsen in het perspectief van een ander
- Nadenken over hoe eigen opvattingen, beslissingen en handelingen tot stand komen.

Vier dimensies van Burgerschap in het mbo:

- *Politiek-juridisch*: de bereidheid en het vermogen om deel te nemen aan politieke besluitvorming, via formele routes zoals stemrecht bij verkiezingen en/of via actieve participatie rond maatschappelijke thema's zoals klimaat, privacy, veiligheid, internationalisering
- *Economisch*: de bereidheid en het vermogen om een bijdrage te leveren aan het arbeidsproces en aan de arbeidsgemeenschap waar men deel van uitmaakt; en de bereidheid en het vermogen om op adequate en verantwoorde wijze als consument deel te nemen aan de maatschappij.
- *Sociaal maatschappelijk*: de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren.
- *Vitaal burgerschap*: de bereidheid en het vermogen om te reflecteren op de eigen leefstijl en zorg te dragen voor de eigen vitaliteit als burger en werknemer.

Motiverende burgerschapslessen

3. Hoe maak je daar interessante lessen over?

Uit onderzoek naar *motivatie* blijkt dat bepaalde didactische principes het onderwijs over burgerschap aansprekender kunnen maken. Op de volgende pagina's volgt een overzicht van:

<p>Motiveren door het bieden van autonomie</p> <p>Autonomie verwijst naar de basisbehoefte om zelf je gedrag te sturen, zonder druk van anderen of van buitenaf, zoals de docent, de opleiding, een examen. Een autonomie-ondersteunende begeleiding van het leerproces heeft een positieve invloed op de motivatie en het leren.</p>	<p>motiveren door het bieden van structuur</p> <p>Docenten die structuur bieden voor het leren, ondersteunen de basisbehoefte van studenten om zich competent te voelen. Het is daarbij van belang de mate van structuur af te stemmen op wat studenten nodig hebben en aankunnen.</p>	<p>motiveren door het stimuleren van sociale verbondenheid</p> <p>Het ervaren van sociale verbondenheid is een basisbehoefte van mensen. Sociale verbondenheid is bovendien een kernaspect van burgerschap: in groepen waar studenten verbondenheid met elkaar ervaren, durven zij gemakkelijker voor hun mening uit te komen, voelen zij zich vrij om te discussiëren en te participeren, tonen zij meer interesse in en voelen zij zich meer betrokken bij democratische doelen.</p>
--	---	---

I. Autonomie

Wat kan ik, wat weet ik al, en hoe kan ik verder komen?

De docent geeft studenten ruimte en coacht hen om steeds meer verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen ontwikkeling. Dat kan door: feedback te geven op de inhoud en formatieve toetsvormen te gebruiken.

Ik kan informatie opnemen en mijn kennis laten zien op een manier die bij mij past

De docent zorgt voor afwisseling in werkvormen, zodat verschillende voorkeuren van studenten worden aangesproken: luisteren, lezen, eigen onderzoek, schrijven, discussiëren, beeldende vormgeving, muziek, eigen video's of vlogs etc.

Wat ik te vertellen heb, is ook interessant voor anderen

De docent zet aansprekende didactische werkvormen in die ook betekenisvol zijn voor de student zelf. Een verslag is meestal vooral bedoeld voor de docent, een informatieclip is ook interessant voor medestudenten, zeker als er op basis daarvan een groepsgesprek plaatsvindt.

Wat heb ik eraan voor mezelf?

De docent zorgt voor een duidelijke link tussen de inhoud – de leerstof, de opdrachten – en het eigen leven of de toekomstige beroepspraktijk van de student.

Wat past bij mij, wat boeit mij, waar ben ik nieuwsgierig naar, wat motiveert mij?

De docent biedt studenten keuzemogelijkheden. Die keuze kan gaan over het subthema waarin studenten zich willen verdiepen, het inlevermoment, over alleen werken of samen met anderen, over het type eindproduct: een verslag, logboek, bijdrage aan een discussie, een eigen filmpje, poster of mindmap.

Ik mag er zijn, en de dingen die ik doe, doe ik omdat ik me wil ontwikkelen

De docent gebruikt taal die niet-dwingend is en waarin ruimte is voor het erkennen en bespreken van eventuele weerstanden. Het taalgebruik tijdens gesprekken of bij opdrachten is zo, dat studenten ervaren dat zij niet leren voor school of voor de leraar, maar voor zichzelf.

Wat vinden studenten van...

...keuzeruimte

“

We mochten een gastdocent kiezen en kozen voor iemand die kwam spreken over alcohol en drugs. Dat was een hele leuke en interessante les

– Student Da Vinci

...variatie in werkvormen

“

“Het is leuk dat je bij burgerschap allerlei soorten opdrachten krijgt: een QuickScan, posters maken over een thema, een logboek bijhouden, enzovoort.”

– Student Aventus

“

Bij andere vakken krijg je gewoon opdrachten en heb je geen keuze; je maakt het gewoon of je het nou interessant vindt of niet. Bij burgerschap mag je kiezen wat je interessant vindt en dan is het werken eraan gewoon leuker en makkelijker

– Student Da Vinci

“

“De Burgerschapsdagen waren anders dan normaal, maar van mij mag dat wel één keer per week. Ze laten je met andere ogen kijken: je kijkt met andere ogen naar de politiek en de samenleving, vanuit andere perspectieven. Het gaat over onderwerpen waar je het tijdens de les niet over hebt. Ik vind het heel interessant om door de ogen van bepaalde personen te kijken.”

– Student Noorderpoort

II. Structuur

Heldere doelen

De docent benoemt de doelen voor een les, lessenserie en bij de opdrachten, zodat studenten goed voor ogen hebben wat zij gaan doen, en waarom.

Feedback op het proces

De docent coacht studenten in de manier waarop zij de opdracht aanpakken: waar begin je, welke stappen heb je gezet, is het gelukt, waarom wel of niet?

Een stapsgewijze opbouw

De docent begeleidt studenten zodat zij weten: wat doe ik eerst, wat daarna, en hoe leidt dat tot het doel?

AUTONOMIE EN STRUCTUUR ONDERSTEUNENDE DIDACTIEK

VOORBEELD UIT LESSEN SERIE '18+ EN FINANCIËEL VOLWASSEN'

Per opdracht zijn er vragen die studenten structuur bieden en op weg helpen.

Bijvoorbeeld, het stappenplan bij opdracht A is:

Studenten kunnen een eigen keuze maken uit vier verdiepende opdrachten. Alle opdrachten zijn erop gericht dat zij kennis verzamelen over onderwerpen die aansluiten bij hun eigen leven. De opdrachten

A: Wat kost op jezelf wonen als mbo student?

B: Wat kost een hbo-studie en welke studiefinanciering staat daar tegenover?

C: Hoe kom je aan een woonruimte?

D: Wat moet je regelen voordat je 18 wordt?

Stap 1

Zoek uit met welke kosten je te maken krijgt als je op jezelf gaat wonen terwijl je mbo-student bent. Zet die kosten op een rij.

Stap 2

Maak gebruik van je eigen kennis, maar maak ook gebruik van wijzeringeldzaken.nl en duo.nl. Vul je lijst uit stap 1 aan.

Stap 3

Reken alle bedragen om naar de kosten per maand of de kosten per jaar: maak een keuze, wat is handig voor jouzelf?

Stap 4

Lever als eindproduct een overzicht van alle kosten in en vermeld erbij waar je je informatie gevonden hebt.

III. Sociale verbondenheid

Samen nadenken over wat je ergens van vindt en waarom eigenlijk

De docent heeft een open houding en stimuleert opbouwende discussies waarin studenten voor hun mening mogen uitkomen en van mening mogen veranderen. Voor studenten is het belangrijk te ervaren dat zij hun mening mogen uiten, dat zij daarmee mogen experimenteren, dat zij hun mening kunnen bijstellen, dat het ook ok als zij iets niet wisten, dat zij eerlijk mogen zijn en dat er naar hen wordt.

Begrijpen dat woorden ertoe doen

De docent besteedt aandacht aan het onderlinge taalgebruik van de studenten. Doel is van gedachten te wisselen en daarbij respectvol om te gaan met elkaar. Woorden doen ertoe. Studenten realiseren zich dat wat zij zeggen voor een ander pijnlijk of beledigend kan zijn. De communicatie is vreedzaam en veilig, deelnemers zijn het erover eens dat zij het oneens mogen zijn met elkaar (*agree to disagree*), en luisteren naar elkaar zonder elkaar te veroordelen, te schelden of schreeuwen.

Verbinding met je eigen leefwereld

In de burgerschapsactiviteiten is er aandacht voor de eigen leefwereld van de student, maar ook voor het toekomstig beroep en de bredere maatschappelijke context. Die verbondenheid is zowel een doel van burgerschapsonderwijs, als een voorwaarde voor motivatie. Het betekent dat studenten merken dat zij hun interesses, bijbaan of niet-schoolse activiteiten kunnen inbrengen in het gesprek, en dat zij nadenken over hoe zij in de wereld staan en welke consequenties hun gedrag en ideeën hebben voor henzelf en anderen.

Samenwerken voor het beste resultaat

De docent zorgt ervoor dat studenten samenwerken in een groep of in tweetallen aan opdrachten waarbij sprake is van wederzijdse afhankelijkheid en een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het eindproduct. Dat betekent dat studenten zich moeten afvragen: hoe komen we samen tot het beste resultaat - niet alleen voor mijzelf maar ook voor mijn studiegenoten – en hoe verdelen we de taken zo dat ieder een rol heeft die past en die hij/zij/hen goed kan doen?

Wat zeggen studenten over..

...sociale verbinding

“

De docent bespreekt nieuwberichten met ons, los van het boek, en betreft de hele klas erbij. Hij gaat met ons in discussie over wat wij ervan vinden, en mensen gaan met elkaar in discussie, dat is wel heel leuk.

– Student Aventus

“

“Bij burgerschap zien we waarom we dit beroep (Social Work) hebben gekozen. Je ziet wat voor problemen mensen hebben. Bij andere lessen krijg je alleen theorie en wordt er uitleg gegeven. Maar bij burgerschap kijken we bijvoorbeeld documentaires, en dan denk je ook na over: Hoe is de cliënt zelf? Wat voor uitdagingen heeft die nou echt?”

– Student Da Vinci

“

Je mocht ook met zijn tweeën aan een opdracht werken. In de klas kreeg je eerst uitleg en dan mocht je kiezen om alleen of samen aan de opdracht te werken.

– Student Aventus

4. Studenten

Wat vinden studenten belangrijk?

Zo'n 45 studenten in het project Burgerschap in het mbo zijn geïnterviewd over hun ervaringen met lessen, opdrachten en activiteiten in het kader van burgerschap. Daarbij benoemden zij ook wat voor hen belangrijke kenmerken zijn van goede, interessante, leerzame activiteiten.

De docent

Het belangrijkste vinden studenten: een enthousiaste, betrokken docent. Die docent is duidelijk, ook over de leerdoelen, praat niet alleen zelf maar laat vooral de studenten aan het woord, en daagt hen uit om zelf goed na te denken, een mening te vormen én verwoorden.

De inhoud

Het interessantst zijn onderwerpen die ook relevant zijn voor het persoonlijke leven van studenten. Voorbeelden die voorbijkomen in de interviews zijn: duurzaamheid, klimaat, je ecologische footprint, reanimatie, alcohol, eetstoornissen, een reanimatiecursus, vooroordelen en racisme, budgetteren, schulden, belastingen, omgaan met privacy en delen van foto's op sociale media. Ook als er een duidelijke link is met hun toekomstig beroep, waarderen de studenten dat.

De werkvormen

Studenten oordelen positief over de afwisseling in opdrachten en werkvormen in de burgerschapslessen uit het project. Zij benoemen voorbeelden zoals: een eigen politieke partij oprichten, een discussie naar aanleiding van een bericht uit het nieuws, een bijzondere documentaire bekijken, presentaties geven aan elkaar, een QuickScan invullen, een thema uitwerken in de vorm van een poster, een logboek bijhouden (over eetgedrag of over duurzaamheid) en zelf een gastspreker kiezen.

Wat vinden studenten belangrijke burgerschapsthema's?

“

Het is heel interessant voor ons. We zijn allemaal jongeren. We denken niet na over de toekomst van onze kinderen en kleinkinderen. Maar het is eigenlijk verschrikkelijk wat er gebeurt allemaal. Dat zeggen we niet vaak. Maar we hebben met burgerschap geleerd over waar onze kleding vandaan komt en hoe werkt gas, energie, elektriciteit. Nu hebben we een idee hoe we kunnen omgaan met **duurzaamheid**.

– Student Aventus

“

Bijvoorbeeld vroeger ging ik meer dan een half uurtje onder de douche. Maar nu vind ik het een beetje zonde, ik douche nu 3 minuten in plaats van een half uur. En **kleding**, ik koop echt niet meer veel kleding, ik koop alleen wat ik nodig heb. Burgerschap heeft me wel echt geholpen.

– Student Aventus

“

Het kan dat opdrachten bij politiek saai en langdradig zijn, maar je leert er wel van. Je leert over **politieke partijen** die er zijn. En ik ben bijna 18, ik mag bijna stemmen, dus dan is het wel handig om die informatie te hebben.

– Student Da Vinci

“

Ik vond de **belastingen** belangrijker, want als je dadelijk op jezelf woont, moet je wel weten hoe het allemaal werkt enzo met hypotheek en belastingen.

– Student Da Vinci

5. Voorbeelden van lessen en activiteiten

Motiverend burgerschaps- onderwijs

Van enkele lessenseries die zijn ontwikkeld door de mbo-docenten die deelnamen aan het project, zijn uitgebreide lesbeschrijvingen gemaakt, die te downloaden zijn via de QR-code aan het eind van deze brochure.

We geven 5 impressies, ingedeeld naar de dimensies van burgerschapsonderwijs.

I. Kritisch denken

Workshop kritische denkvaardigheden (ROC Noorderpoort)

In deze workshop leren studenten om aannames te onderzoeken, afwegingen te maken en nieuwe ideeën te verkennen. Studenten verkennen in groepjes enkele politiek-filosofische stellingen, zoals 'Geld maakt niet gelukkig', 'In een democratisch land moeten de wetten worden opgesteld door het volk', 'Vrijheid is belangrijker dan eten' en 'Wetten zijn altijd goed voor de mens'. Uit deze stellingen kiezen ze er één. Die stelling schrijven ze op een groot vel, en daarbij maken ze een woordweb. In het woordweb komen alle woorden (of zinnen) die de studenten belangrijk vinden als onderbouwing van de gekozen stelling. Ieder groepje presenteert de stelling en het woordweb. De andere studenten stellen kritische vragen: Hoezo? Waarom? Wat bedoel je daarmee? In het tweede deel van de workshop worden enkele juryleden aangewezen en twee assistenten gekozen. De andere studenten vormen twee teams. De assistenten lezen stellingen voor en vragen de teams voor- of tegenargumenten te geven. Ieder team heeft een minuut om de jury te overtuigen. De jury bepaalt welk team de sterkste argumenten heeft gegeven. Tot slot nodigt de docent de studenten uit om opnieuw na te denken over hoe zij hun mening nu zouden formuleren. Ze vraagt ook of zij over bepaalde stellingen anders zijn gaan denken en wat hen overtuigde. De docent sluit af met het herhalen van de doelen van de workshop en een korte gezamenlijke bespreking over in hoeverre die doelen zijn behaald.

Het stimuleren van kritische denkvaardigheden vraagt om:

- Een veilig klimaat in de groep
- Actief (naar elkaar) luisteren
- Doorvragen
- Constructief nadenken
- Ruimte om eigen meningen 'uit te proberen' én bij te stellen
- Onderzoeken waar je mening vandaan komt
- Argumenteren en onderbouwen

Studenten hebben daar ook plezier in, blijkt uit onze interviews:

"Deze leraar vraagt meestal: hoe zou jij het aanpakken? Dat is fijn: dan moet je snel nadenken. Het is wel leuk dat je dat gelijk mag voordoen. Praktijk is veel leuker dan theorie."

"Soms, wanneer je je mening geeft, dan vraagt de leraar door; wanneer je zegt dat je het ergens niet mee eens bent, dan zegt hij: "Ja maar stel nou dat..." en dan verandert je mening. Dan moet je echt goed denken en dat vind ik leuk."

II. Politiek-juridisch

Les beroepsethiek (ROC Noorderpoort)

Tijdens deze les krijgen studenten een lijst voorgelegd met vragen op het gebied van beroepsethiek, zoals: 'Wat doe je als je voor je nieuwe baan eerst in de hersenscanner moet?' of 'Wat doe je als je klant je een (groot) cadeau geeft?' Er zijn verschillende thema's zoals: solliciteren, integriteit, beloning-winst, privé-organisatie, arbeidsverhoudingen. Studenten kiezen in tweetallen een onderwerp en bevragen elkaar over hoe zij hiermee om zouden gaan. Vervolgens presenteren zij hun onderwerp in de vorm van een stelling aan de andere studenten. De studenten verdelen zich in twee groepen (de 'voors' en 'tegens'). De presentatoren stellen kritische vragen aan beide 'kampen.' Doel is dat studenten kritisch gaan nadenken over hun (toekomstige) beroepspraktijk. Dat doen zij door situaties en gedragsregels vanuit verschillende perspectieven te bekijken en hun standpunten te beargumenteren.

Andere onderwerpen die passen binnen de politiek-juridische dimensie zijn bijvoorbeeld:

- Verkiezingen/stemrecht, politieke partijen, je eigen stemwijzer maken
- Op bezoek bij een politieke partij, de gemeenteraad, tweede kamer of de rechtbank
- Herdenking WOII
- Radicalisering en polarisering
- Mensenrechten
- Manieren om (politieke) invloed uit te oefenen
- Fake-nieuws

III. Economie

Lessenserie: 18+ en financieel volwassen (ROC van Twente)

In de lessenserie '18+ en financieel volwassen' voor eerstejaarsstudenten op mbo-niveau 3 en 4 (financiële opleidingen) komen onderwerpen aan de orde waarmee zij te maken krijgen als zij 18 worden. Er is aandacht voor de inkomstenkant: bijbaan, studiefinanciering, stagevergoeding, toeslagen en uitkeringen. Maar er wordt ook gekeken naar de uitgavenkant: hoe houd je je inkomsten en uitgaven in evenwicht? Wat doe je als je in de schulden zit? (en wie moet dat oplossen, jij of de samenleving?) Wie is verantwoordelijk voor je financiële opvoeding en zelfstandigheid? Wat moet je regelen als je 18 wordt, of als je uit huis gaat? Wat regel je voor later?

In deze lessenreeks is een combinatie gemaakt tussen kennis over financiële zaken en daarop kritisch reflecteren. Dat reflecteren gebeurt ook vanuit een maatschappelijk perspectief door een overstap te maken van het inzicht in de eigen inkomsten en uitgaven naar die van ons allemaal. Studenten gaan in op vragen zoals: Hoe zit het op landelijk niveau met de begroting? Wat zijn de uitgaven en de inkomsten? Wie bepaalt deze? En wat is de rol van politieke partijen?

Andere onderwerpen die passen binnen de politiek-juridische dimensie zijn bijvoorbeeld:

- Voorkomen van schulden
- Belasting betalen
- Zelfstandig gaan wonen
- Je rechten en plichten als werknemer
- Ben jij stagerijp?
- Je droombaan
- Vergelijken van producten (als kritische consument)

III. Sociaal maatschappelijk

Lessenserie: Enough for all forever (bewerkt voor Entrestudenten) (Aventus)

In de lessenserie 'duurzaamheid' voor eerstejaarsstudenten in de entree-opleiding bekijken studenten een informatiefilm, houden zij gedurende enkele weken een eigen logboek bij over duurzaamheid en wat zijzelf (kunnen) bijdragen, krijgen zij informatie en een verwerkingsopdracht. Onderwerpen die voorbijkomen zijn: fossiele brandstoffen, afval, kleding en de toekomst (3P's: *people, planet, profit*). In de verwerkingsopdracht maken de studenten, in groepjes, posters die een duurzaamheidsthema in beeld brengen. Zij doen dat aan de hand van een aantal vragen die hen op weg helpen en structuur bieden.

Het probleem:

Wat is het probleem? Waarom is het een probleem?
Hoe is het probleem ontstaan? Waar is het probleem het grootst?

De oplossing:

Wanneer is het probleem opgelost? Hoe en door wie
kan het probleem opgelost worden? Wat gebeurt er al? Wat kun je zelf doen?

Enkele voorbeelden van onderwerpen die passen binnen de sociaal-maatschappelijke dimensie zijn:

- *Artikel 1 van de grondwet: recht op gelijke behandeling*
- *Leefbaarheid van de openbare ruimte*
- *Vrijwilligerswerk, mantelzorg*
- *Sexting*
- *Buurtvoorzieningen*
- *Kennismaking met vluchtelingen*
- *Maatschappelijke discussies over uitzetprocedures van uitgeprocedeerde asielzoekers*
- *Museumbezoek en contacten met (lokale) kunstenaars*

I. Vitaal burgerschap

Lessenserie: Gezondheidshypes (ROC Da Vinci)

Via drie opdrachten onderzoeken studenten zelfstandig een lifestyle-opvatting op het gebied van mentale en/of fysieke gezondheid, zoals mindfulness, energetische behandelingen, reiki, meditatie etc.)

- Studenten bekijken enkele populaire media (tijdschriften en filmpjes) en beschrijven kort wat de opvatting inhoudt en welk beeld er wordt geschetst.
- Vervolgens doen ze onderzoek aan de hand van enkele betrouwbare bronnen. Daarmee brengen ze in beeld wat de herkomst is van de lifestyle-opvatting, wie de beoefenaars zijn, welk opbrengsten er zijn voor de mentale en/of fysieke gezondheid, of daar ook onderzoek naar is gedaan, of er ook kritische geluiden zijn, en op welke manier de opvatting wordt gepromoot.
- Tot slot worden zij '(ervarings-)deskundige' door ook zelf de lifestyle-opvatting een aantal dagen toe te passen, stil te staan bij wat zij ervan hebben geleerd en wat zij daarover aan anderen zouden willen meegeven. Dat laatste doen zij in de vorm van een videopresentatie.

Andere onderwerpen die passen bij de vitale dimensie:

- *Sport en bewegen*
- *Risicogedrag zoals slechte voeding, roken, alcohol, onveilige seks en drugs*
- *Tienerzwangerschappen en geslachtsziekten*
- *Weerbaarheidstraining*
- *Lifestyle*
- *Reanimatie*
- *Sress*
- *Rouw*
- *Schoonheidsidealen*
- *Verslavingspreventie*
- *Voeding en gezondheid*

Meer weten?

Lees meer over motiverend burgerschap

Lees het onderzoeksrapport XYZ

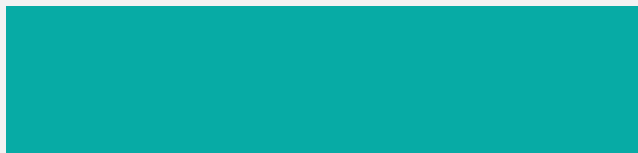
Lees uitgebreide voorbeeldlessen op www.XYZ.nl

Relevante websites:

- X
- Y
- Z

Contactpersonen Motiverend burgerschap in het mbo: XYZ

Colofon

Eindredactie

Marianne Boogaard
Ineke van der Veen
Arwen van Stigt

Deze handreiking is een van de producten uit het NRO-project 'Vernieuwende en beproefde methodieken en instrumenten voor burgerschapsonderwijs in het mbo: ontwerp en onderzoek'. In dit project ontwikkelden docententeams, werkzaam bij verschillende ROC's, motiverende burgerschapslessen. Aan de totstandkoming van deze handreiking (in de periode 2019 – 2022) werkten mee:

ROC Aventus	Jan Wolf, Maranda Muller
ROC Da Vinci	Burhan Demir, Hans van der Meer, Nina Mulder, Muriëlle Snijders, Saskia Strous
ROC Noorderpoort	Jeroen Wever, Luba Tomic-Spektor
ROC van Twente	Lianne van de Maat, Hasso Hofstede
Universiteit van Amsterdam	Remmert den Daas, Anne Bert Dijkstra, Manja Coopmans
Kohnstamm Instituut	Marianne Boogaard, Marieke Buisman, Judith 't Gilde, Regina Petit, Arwen van Stigt, Ineke van der Veen